

УТИЦАЈ СТАЊА ПРИВРЕДЕ НА ЕКОНОМСКУ И НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ

Мирослав Талијан, Владимир Татић и Ранко Лојић
Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Синтагма национална безбедност, сама по себи, упућује на виталну улогу која јој припада за очување државе. Она је основа без које се ниједно друштво не би могло развијати, на економском, културолошком, социолошком и војном плану. С друге стране, главни потенцијали за унапређење и јачање националне безбедности произлазе из економске снаге државе. Зато је економска безбедност државе једна од основних стубова националне безбедности, имајући у виду да је неостварива без одговарајућих економских потенцијала државе. Међузависност економске и националне безбедности је нераскидива, будући да без развијене националне економије није могуће успоставити ефикасан систем националне безбедности државе.

Конкурентност привреде и њених привредних субјеката на глобалном тржишту витално је важна за развој националне економије и привреде, будући да одражава њену способност укључивања у међународну поделу рада. Макроекономски параметри привреде Србије нису охрабрујући и добрим делом су последица њене ниске конкурентности на микро и макронивоу. Предиктивно посматрање и дубља анализа економског аспекта националне безбедности упућује на потребу редефинисања економског модела на којем се заснива привреда Србије. Ради разјашњења утицаја економских чинилаца на националну безбедност, у раду се пошло од интегралног дискурса анализе значаја тих чинилаца. Циљ анализе најважнијих макроекономских параметара у Србији јесте пажљиво сагледавање утицаја економских прилика у држави на националну безбедност. Такође, анализом стања микро и макроконтурентности желело се указати на суштински значај економских фактора на националну безбедност у целини.

Кључне речи: *безбедност, национална безбедност, економска безбедност, конкурентност*

Увод

У разматрању појма и суштине националне безбедности неопходан је утилитаран приступ, с обзиром на њену суштинску вредност за државу, друштво и остале виталне унутрашње вредности које се штите од негативних спољних утицаја.

Синтагма национална безбедност указује на потребу заштите вредности које има једна нација. Њена важност произилази из њене бити и витално је значајна за државу, будући да без ње ниједно друштво није у стању да развија своју економију, културу и науку, другим речима своје вредности. Истовремено, она је важна и за одржавање постигнутог нивоа тих вредности. Друштвено-економске промене нарочито су утицале на успостављање дискурса националне безбедности у условима сталних промена. Зато би у разматрању овог појма ваљало стално имати у виду да су њена константа управо промене. Синтагма национална безбедност и суштински и појмовно упућује на закључак да је држава њен основни субјект, будући да је она најодговорнија и најзаинтересованија за њено очување. Могло би се рећи да држава свој опстанак и одрживи развој заснива на постојању жељеног нивоа безбедности, којим на организовани начин штити и развија своје виталне државне вредности. За постизање ефикасног и ефективног функционисања система националне безбедности неопходна је ангажованост и мотивисаност читавог друштва.

Економски чиниоци су круцијални за њену изградњу и јачање. Они кроз економски систем омогућавају нормално функционисање целог система. У литератури се често употребљава синтагма економска безбедност. Она проучава међузависност стања економског система државе и националне безбедности. Интеракција ова два феномена је логички условљена. Пружањем повољних услова привредним субјектима за несметано и бесконфликтно функционисање може се ојачати економска основа националне безбедности. Јачање националне економије предуслов је за јачање ових система. Мање и економски неразвијеније државе имају сужен маневарски простор за креирање адекватног система националне и економске безбедности, у односу на развијене, имајући у виду расположивост економских, сировинских, одбрамбених и демографских потенцијала, стављених у контекст наметнутих геополитичких околности. Дакле, ограничена сувереност у креирању макроекономског и политичко-безбедносног амбијента на регионалном и националном нивоу, има шире реперкусије на ове системе. У том смислу, уважавајући политичко-економски правац Србије, улазак у Европску унију, прилагођена је визија система економске и националне безбедности као део ширег интегралног и интегративног процеса.

Ове констатације не умањују улогу државе као кључног носиоца система националне безбедности, будући да она на располагању има бројне инструменте економске и политичке власти. Макроекономски показатељи привреде Србије су неповољни и државним органима не пружају довољно простора за вођење независне политике. Имајући у виду да је економија Србије доведена у такво стање да ју је сада тешко одржавати без иностране помоћи, њена сувереност је озбиљно доведена у питање. Неповољно стање економије Србије могло би се илустровати кроз податак да су укупни издаци за отплату камата у закону у буџету за 2014. годину готово два пута виши од средстава намењених за финансирање Министарства одбране.

Важност истраживања националне безбедности

Национална безбедност се раније разматрала првенствено с војног аспекта. Такво гледиште није одолело изазову времена. Друштвене промене диктирале су редефинисање појма безбедности, будући да је као такав био неодржив у измењеним

друштвеним околностима. Развој људске цивилизације диктирао је континуирани развој теорије и праксе националне безбедности, те ју је неопходно стално надограђивати. Зато и не постоји једна општеприхваћена дефиниција безбедности. У најопштијем смислу њу је могуће дефинисати на следећи начин: „Безбедност у њеном комплексном значењу подразумева услове за несметани друштвено политички, економски и културни развој свих основних друштвених општецивилизацијских вредности које су, иначе, примерене човеку као таквом.”

Развој недржавног сектора безбедности објединио је поједине функције цивилног сектора, попримајући атрибуте државног-војног сектора безбедности. Бери Базан (Barry Buzan) у свом познатом делу „People, States and Fear” појам безбедности дефинисао је, уважавајући не само војне, него и њене политичке, економске, социјалне и еколошке аспекте. Дакле, теоретичари су националну безбедност, с протоком времена, почели да допуњују узимајући у обзир нове облике угрожавања. Партикуларно гледиште, базирано само на облике физичког угрожавања безбедности, више није било у сагласју са друштвеним променама и изазовима, ризицима и претњама која она доносе. „Појам, али и потреба за националном безбедношћу, појављује се у тренутку кад војна одбрана, сама, више није довољна за осигурање и опстанак државе односно друштва.”¹

Теоретичари с крајем 20. века почели су да посматрају безбедност као комплексан појам који укључује и своје друге видове, као што су војна, економска, геополитичка, политичка, информациона, социјална и демографска. Дакле, на безбедност² се једино исправно може гледати као на интердисциплинаран³ и мултидисциплинаран⁴ феномен, који се с протоком времена све више усложњава, захватајући нове области људске делатности. Имајући у виду потребу да се свеобухватније дефинише овај појам, настале су бројне дефиниције које су синтагму национална безбедност, условно речено, усталичиле као чувара националних вредности. „Осим што представља јединствен концепт, национална безбедност је „раскрсница свих концепата безбедности”. Конкретније, национална безбедност обухвата заштиту и заштићеност националних вредности од свеколиког (војног и невојног, унутрашњег и спољног) угрожавања, као и партиципације државе и друштва у сферама међународне и глобалне безбедности.”⁵

¹ Сениша Таталовић, Национална и међународна сигурност, Политичка култура, Загреб, 2006., 282 стр. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=32000, приступљено дана 10.02.2014. године.

² Етимолошки посматрано, израз безбедност потиче од латинске речи *securitas – atis*, што значи безбедност, одсуство, опасност, извесност, самопоуздање, неустрашивост, заштићеност (*securus* лат. - сигуран, безбедан, поуздан, неустрашив, уверен, сталан, чврст, одан, истинит, итд.), Радослав Гађиновић, „Безбедност као научна дисциплина”, Безбедност, теоријско стручни часопис, 2008. година, страна 5.

³ **Интердисциплинарност** указује на то да би за проучавање безбедности требало користити знање и резултате истраживања других наука, односно неопходна је веза различитих дисциплина ради истраживања заједничких проблема, Радослав Гађиновић, „Безбедност као научна дисциплина”, Безбедност, теоријско стручни часопис, 2008. година страна 9.

⁴ **Мултидисциплинарност** означава да је нужна претпоставка њеног аутономног развоја, обједињавање мноштва знања из различитих дисциплина. Исто.

⁵ Саша Мијалковић, Вера Арежина-Ђерић, Горан Бошковић, „Корелација информационе и националне безбедности”, страна 2.

http://www.itvestak.org.rs/ziteh_10/zbornik_radova/Mijalkovic, приступљено дана 10.02.2014. године.

Заједнички именитељ различитих видова безбедности је држава. Она је најодговорнија и најзаинтересованија за постојање и очување безбедности, будући да је то основа за њен опстанак и развој. „Опстанак и одрживи развој државе као политичке заједнице од других у окружењу представљало је прву вредност националне безбедности.“⁶ Ефикасним и ефективним функционисањем система националне безбедности држава на организовани начин може очувати и развијати своје виталне државне вредности. Њихово урушавање или уништење могло би угрозити биће државе. За постизање циљева националне безбедности заштите од свих облика и извора угрожавања требало би обезбедити адекватну мотивисаност и ангажованост читавог друштва и ресурса друштва и државе.

Проблематика националне безбедности је у садашњем променењем друштвено-економском окружењу додатно добила на значају, будући да су се изазови, ризици и претње⁷ умножили и добили нове и софистицираније облике и форме. „Корените друштвене промене у економској, социјалној, правној, политичкој и моралној сфери живота светског, па и нашег друштва током последњих неколико деценија, створиле су нове околности у којима се одвијају догађаји од значаја за националну безбедност. Осећај несигурности никада није био јачи иако снаге безбедности никада нису били развијеније.“⁸

Комплексност изазова, ризика и претњи по националну безбедност мењају перцепцију њеног посматрања. Истовремено, доношењем стратешких доктринарних докумената из области националне безбедности, државе омогућавају своју нормативну и институционалну заштиту. За разлику од прошлих времена, данас су друштва отворенија. Она пружају велике могућности, али истовремено измењене друштвене околности доприносе рањивости државе и њене безбедности. Уважавајући наведено, Велика Британија је 2010. године донела своју стратегију националне безбедности.⁹ У уводном делу документа наглашавају се „запањујуће“ промене у окружењу и рањивост као последица отворености

⁶ Милан Милаковски, „Нека обележја националног система безбедности савремених држава“, Научно-стручни часопис Сварог бр. 4, 2012. страна 20.

⁷ **Изазови** (подв. у ориг.) јесу могући потенцијални облици угрожавања стабилности и суверенитета државе и идентитета појединца и друштва. Они су извориште ризика и претњи, а њихова ширина утицаја распростире се кроз војну, политичку, економску, социјеталну и еколошку димензију безбедности. Вредност изазова почетно је неутрална по опстанак државе и друштва, и зависно од реаговања на њу може да има позитиван предзнак – у разрешењу, или негативан – у даљем степеновању кроз ризике и претње.

Ризици су ближи, видљивији и јасније мерљиви облици угрожавања суверенитета и идентитета државе и друштва. Изворишта су безбедносних претњи, а ширина њиховог утицаја има јаснији појавни облик. Имају негативан предзнак, јер угрожавају опстанак државе и друштва, али уз могућност избегавања негативних последица и њихово повољно решење по објекат међународне безбедности.

Претње су непосредни облици угрожавања државе и друштва. То је врста притиска, чинилац кризе или неког сукоба, којим жели да се нанесе штета или неко зло са позиција силе да би се објекат претње присилио на неке уступке. Претње имају јасне, предвидљиве и одређене облике угрожавања – рат, економске санкције или терористичке нападе – и негативне су по опстанак државе и друштва. То су коначни, најдиректнији извод изазова и ризика.

Кекић Далибор: „Култура безбедности у савременом концепту безбедности“, Безбедност, 2/04, стр. 236.

⁸ Саша Мијалковић, „О недржавном сектору националног система безбедности – инострана и домаћа искуства“, Страни правни живот 2/2010, страна 251.

⁹ A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy, Presented to Parliament by the Prime Minister, by Command of Her Majesty, October 2010, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61936/national-security-strategy.pdf, приступљено дана 12.02.2014. године.

друштва и њене умрежености. Питање националне економије наглашава се као основно питање од важности за националну безбедност, а у оквиру тога и поједини макро економски параметри, попут буџетског дефицита и јавног дуга. Стратегија националне безбедности Сједињених Америчких Држава узима у обзир широк спектар фактора, уважавајући глобалне изазове и тежњу за одржавањем сопствене глобалне доминације у свету и за наметање својих вредносних критеријума. Њихов главни изазов је обнова привреде која је погођена економском кризом, будући да представља централни стуб који осигурава супрематију САД на глобалном нивоу. Такође, као економски изазов у стратегији наводе и осигурање дугорочног привредног раста и јачање конкурентности.¹⁰

Србија је 2009. године донела Стратегију националне безбедности, уважавајући при том нова безбедносна кретања у свету. Безбедност је из претежно војне сфере проширена и на друге области, првенствено економску, енергетску, социјеталну и еколошку безбедност, укључујући безбедност појединца и друштва у целини.¹¹ Остварење националних интереса у измењеним геополитичким околностима као што су: престанак тзв. хладног рата и блоковске поделе и конфронтације, стварање мултиполарног света, интеграциони процеси у области безбедности и све интензивнија економска и културна сарадња и међузависност, као и суочавање са бројним традиционалним и новим изазовима, ризицима и претњама безбедности, су врхунски императив за Србију.

Економска безбедност као основа националне безбедности

Економска безбедност, као појам означава стање економског система земље које омогућава њено нормално функционисање у целини. Има за циљ да пружи повољне услове привредним субјектима за несметано и бесконфликтно функционисање, у оквиру националне привреде и шире. Економска безбедност државе омогућава нормално функционисање економског система и осигурава нормално укључивање и функционисање привредних субјеката у државни и међународни економски систем. У креирању система економске безбедности и одржавању њеног жељеног нивоа кључну улогу има држава, која на располагању има инструменте економске и политичке власти. Стога би требало да настоји да тим инструментима минимизира и учини подношљивим изазове, ризике и претње по економску безбедност, тиме што ће спречити спољашње и унутрашње факторе који могу да је дестабилизирају и угрозе.

Међутим, такве мере могу да примењују само државе које су у извесној мери сачувале свој суверенитет. Процес глобализације има за последицу феномен десуверенизације националних држава. Десуверенизација мањих и неразвијенијих држава је наметнути процес који има за последицу слабљење економске безбедности земље. Суштински, такве државе нису у стању да својим грађанима и привредним

¹⁰ National security strategy, seal of the president of the united states, maj 2010. године, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, приступљено 12.02. 2014. године.

¹¹ Република Србија, Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд 2009. године, „Службени гласник РС“, број 88 од 28. октобра 2009.

субјектима створе подстицајне услове привређивања. Дакле, само суверена земља је у могућности да води исту такву економску политику. Такође, вођење суверене политике није могуће у одсуству инструмената којима се постиже суверено вођење националне економије.

Примењен концепт дерегулације у Србији смањило је утицај државне власти у економским токовима. Његов основни циљ – стварање услова за развој конкуренције није дао жељене резултате. Јачање економске безбедности земље није оствариво у условима примењеног неолибералног економског концепта у Србији. То је лако разумљиво, имајући у виду чињеницу да партикуларни интереси приватних привредних субјеката често нису у корелацији са националним интересима, нарочито у економским условима које диктира глобализација. Ниско конкурентна и неразвијена српска економија има незнатне шансе за развој у будућности, имајући у виду недостатак спремности и снаге за равноправну и фер утакмицу у условима које диктира Европска унија. То је важно нагласити, будући да интегративни процеси који су у току, индукују умањен суверенитет државе, како политички, тако и економски. Одривање од дела националног суверенитета услов је који морају да прихвате државе кандидати, уколико имају за циљ улазак у ЕУ.

Негативни ефекти одсуства или смањења утицаја државе на економске токове манифестовали су се нарочито у време економске кризе која је отпочела 2008. године. Мултинационалне корпорације су се, водећи се сопственим интересима, наметнуле као главни актери економског и, посредно, политичког живота мањих и неразвијених држава. Како се често зарад остваривања тих интереса користе различита средства условљавања и принуде на доносиоце одлука, употреба синтагме „економска агресија,” иако није уведена у званичну употребу, термилошки је исправна, имајући у виду негативне ефекте по економску безбедност државе. Сада, када идеолошки противник више није главна претња по националну безбедност, званична спољна политика појединих држава своје тежиште помера на економије осталих земаља и јачање сопствене економске безбедности. Иако је овај приступ сада доминантан, њене корене можемо видети у Великој Британији, када је с почетка 18. века почело да доминира становиште у литератури познато као меркантилизам,¹² које упућује на међузависност националне безбедности и економског благостања, омогућеног, у првом реду, развијеном трговином.

Два супротстављена концепта вођења економске политике земље, један који заговара интервенционизам и други који заговара слободну трговину, имају различит утицај на стање и достизање жељеног нивоа економске безбедности. Још у 19. веку, са теоретског и практичког становишта, разматрана је економска димензија националне безбедности и њен утицај на тадашње прилике које су утицале на међународне економске односе. Један од главних заговорника концепта протекционизма био је немачки еконо-

¹² **Меркантилизам** је скуп идеја о економској политици који је доминирао европским земљама од шеснаестог до краја осамнаестог века. Основна идеја меркантилизма је да се богатство једне земље заснива на количини новца (племенитих метала) у њеном поседу и да је стога потребно да држава предузме све мере које ће повећати његов прилив у земљу и смањити његов одлив из земље. Меркантилизам не представља кохерентну економску теорију, па ни кохерентан програм економске политике, већ скуп сродних идеја о томе како регулисати економску активност како би се повећала количина новца у земљи. <http://sr.wikipedia.org/sr/>, приступљено 10.02.2014.

миста Фридрих Лист. Он је био руковођен идејом спречавања продора јефтине стране робе која уништава домаћу производњу. Његово становиште је да је то својеврсни вид „економске агресије” и да се држава може од тога заштитити високим царинским баријерама. За централни мотив имао је уједињење немачких државица у једну, те је и апеловао на родољубиво расположење грађана. Неспорна је чињеница да је он још тада увидео да је протекционизам користан инструмент заштите националне економије и јачања економске и националне безбедности.

Негативни ефекти дерегулације економије по националну и економску безбедност су видљиви, нарочито код неразвијенијих држава, међу које спада и Србија. Производ једног таквог стања је историјска незапосленост, неконкурентност домаће привреде и економска криза у Србији. Неолиберални концепт уређења економских услова привређивања је урушио економски систем у земљи и додатно ослабио привреду Србије. Државе које су изродиле архетип неолибералног економског концепта, попут САД и Велике Британије, сада га селективно спроводе. Иако га намећу као модел другим државама, оне га безусловно не примењују. Напротив, у време економске кризе оне су посегле за мерама које заговарају присталице протекционизма. Речју, нису хтеле да дозволе да њихове банке и велике компаније у таквим условима пропадну, будући да су њихове администрације и те како свесне важности очувања економске стабилности и безбедности, за одржавање и јачање националне безбедности као врхунског императива. Тако, на пример, Влада Велике Британије подржала је банкарски сектор, улажући у периоду од почетка економске кризе 2008. године до децембра 2010. године 512 милијарди £. Суму су проценили контролори и ревизори у Великој Британији.¹³ Међутим, ради потпуније заштите својих економских интереса, Влада Велике Британије разматра и опцију национализације својих појединих банака које остварују губитке. Виши званичници у британској влади разматрају могућност исплате приватних улагача у Royal Bank of Scotland (RBS) и њене потпуне национализације, јер банка недовољно кредитира британска предузећа.¹⁴

За заштиту националне економије и економске безбедности САД су уложиле знатна финансијска средства. Администрација САД је на почетку економске кризе откупила пакет акција „Ценерал Моторса”, вредности 49,5 милијарди долара, ради спасавања компаније. После пет година од примене те мере, влада САД продала је своје акције „Ценерал Моторсу” за 39 милијарди долара. Иако је том мером амерички буџет оштећен за више од 10 милијарди америчких долара, они је сматрају оправданом, будући да су њоме спасили своју ауто индустрију.¹⁵

Имајући у виду наведено, намеће се сасвим логичан закључак да би држава, као најзаинтересованији субјект који тежи очувању и јачању економске и националне безбедности, требало да буде самостална у вођењу политике. Другим речима,

¹³ Timothy Edmonds „Government bank rescues“, 18 December 2013, страна 3, <file:///C:/Users/Mlada/Downloads/SN05748.pdf>, приступљено 15.02.2014.

¹⁴ Financial Times, <http://www.ft.com/cms/s/0/c4a72ba8-6bc5-11e2-a700-00144feab49a.htm#axzz2uYOYsDh2>, приступљено 15.02.2014.

¹⁵ Treasury Sells Final GM Shares, Sticking Taxpayers With \$10 Billion Loss, <http://www.forbes.com/sites/briansolomon/2013/12/09/treasury-sells-final-gm-shares-sticking-taxpayers-with-10-million-loss/>, приступљено дана 19.02.2014. године

требало би да тежи јачању домаће привреде и домаћих предузећа, стварањем подстицајног друштвено-економског амбијента. Препуштање тако важног система као што је економска безбедност, само тржишним механизмима је нерационално и штетно по национални интерес државе.

Економска безбедност државе одувек је била једна од основних стубова националне безбедности, будући да је неостварива без одговарајућих економских потенцијала државе. Међузависност економске и националне безбедности је очигледна, јер је без развијене националне економије отежано успоставити ефикасан систем националне безбедности државе. Синтагму економска безбедност у терминолошком смислу је научно исправно посматрати и као економски аспект националне безбедности. Такође, ради истраживања значаја економске компоненте националне безбедности могуће је на различите начине парадигматизирати њен утицај. Економски потенцијали државе имају виталан значај за функционисање њених одбрамбених способности. У том смислу требало би посматрати примену економских санкција УН према СРЈ. Оне су превасходно имале за циљ да ослабе економску компоненту безбедности земље и тиме олакшају НАТО агресију према СРЈ 1999. године.

Утицај стања привреде Србије на економску и националну безбедност

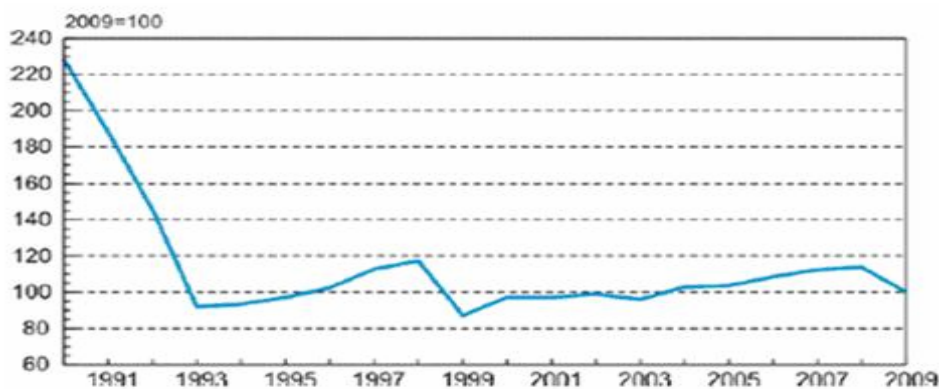
Процес глобализације као друштвени, економски, културолошки и политички феномен остатку света диктиран је од економски најразвијенијих држава света, првенствено западних. Анализирајући економске аспекте овог феномена, могуће је уочити тренд хармонизације правних прописа који регулишу економски живот на глобалном нивоу. Хармонизација је конципирана тако да погодује економски најразвијенијим државама, које путем креирања одговарајућег економског амбијента фаворизују домицилне компаније. Користећи своју економску супрематију, оне испољавају највећи утицај на уређивање општих услова пословања у свету, пре свега кроз политику условљавања. Доминација тих земаља, пре свега САД и ЕУ, произилази из њихове економске снаге.

Повезивање Србије са светом у извесној је мери постигнуто кроз уклањање баријера на домаћем тржишту. Предузећа у Србији су до почетка транзиције била првенствено у друштвеној и државној својини. Крајем 20. века у постсоцијалистичким државама процес транзиције био је у завршној фази. Истовремено, економски развијене земље западне хемисфере вршиле су притисак на државни врх Србије да спроведе процес приватизације домаћих предузећа, у оквиру наметнутих рокова. Корист од тог процеса била је само краткорочна и манифестовала се кроз прилив финансијских средстава у буџет Републике Србије. Та средства су већим делом утрошена на потрошњу. Очекивани дугорочни позитивни ефекти су изостали, будући да је значајан број приватизованих предузећа отишао под стечај, а велики број запослених остао без запослења.

Правдајући економском ефикасношћу приватне својине, под притиском западних земаља, Србија је путем ужурбане приватизације тежила да неразвијену привреду што пре оспособи и укључи у равноправно надметање на тржишту. Иако је

то била замисао, закасно процес транзиције привреде Србије доживео је тотални фијаско. Трансформација власништва над имовином предузећа у Србији омогућила је преливање дела националног богатства у руке иностраних капиталиста и одливање девизних средстава из земље. Отварању домаћег тржишта према свету претходила је реформа банкарског сектора, након чега се тржишни удео иностраних банака нагло повећао¹⁶. Увођење иностране конкуренције у банкарски сектор није допринео снижењу каматних стопа. У Србији су сада каматне стопе међу највишим у Европи. Високи трошкови задуживања додатно су гушили привредну активност у Србији, имајући у виду негативне ефекте тих трошкова и конкурентност, услед високе цене инпута. Оно што највише брине јесте перманентни одлив девизних новчаних средстава из Србије путем иностраних банкарских групација. Годишње се из Србије према проценама стручњака на овај начин одлије око милијарду и четиристо милијарди евра. Негативни ефекти оваквог одлива новца из Србије рефлектују се на макроекономску и монетарну стабилност државе.

Економско слабљење Србије, започето 1989. године, убрзано је црпљењем економских ресурса, услед ратова и економских санкција УН деведесетих година прошлог века, а настављено је у каснијој фази након 2000. године кроз процес транзиције. Пад производње је примерен индикатор стања привреде Србије и неповољног тренда развоја. Укупна индустријска производња сада је око 2,4 пута мања него 1990. године. На слици 1 приказано је кретање индустријске производње у периоду од 1991. до 2009. године.

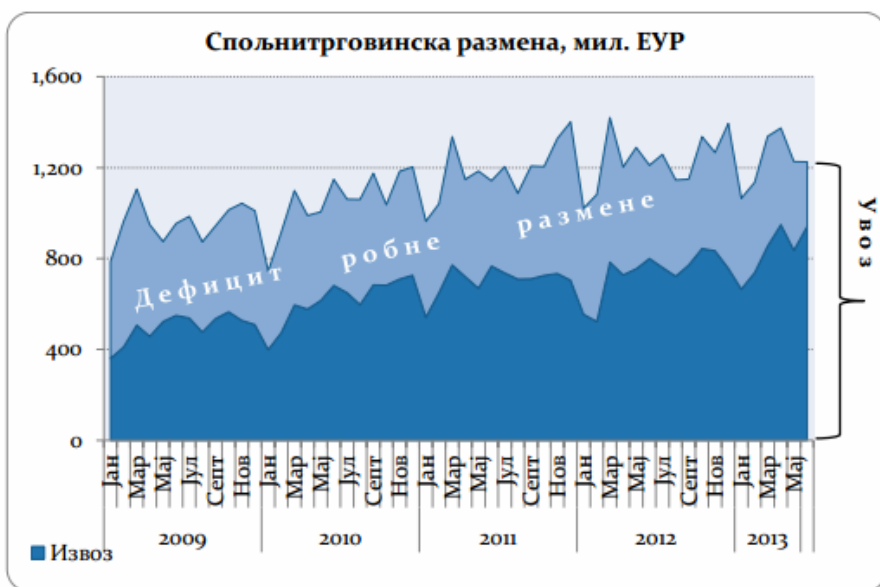

Слика 1 – Кретање индустријске производње у Републици Србији¹⁷

¹⁶ У Србији се од 2002. до новембра 2005. године учешће страних банака у билансној суми банкарског система повећао са 27,0% на 64,3%. Душан Мешић, НБС Сектора за контролу и надзор пословања банака „Улазак страних банака у земље у транзицији“, страна 58., http://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2006/7_8/UBS-Bankarstvo-7-8-2006-Mesic.pdf, приступљено дана 14.02.2014. године.

¹⁷ Р. Србија, Републички завод за статистику, Статистички календар Р. Србије за 2010. годину

Садашњу друштвено-економску стварност у Републици Србији карактерише висока стопа незапослености, висока стопа инфлације, високо учешће сиве економије, велика неликвидност привредних субјеката, висок износ спољног дуга, тенденција убрзаног задужења, висок ниво корупције и сиромаштва становништва. Светска економска криза није заобишла Србију, него је додатно појачала негативне ефекте економске кризе у Србији која траје више од две деценије. Економска криза је додатно повећала степен сиромаштва, ниво запослености, смањила обим извоза и производње привредних субјеката у Србији. Предимензионираност јавног сектора угрозила је способност Србије да се финансира из сопствених извора. Ниво јавног дуга има тенденцију сталног раста. Јавни дуг Србије је у јануару 2014. године износио 20,224.80 милијарди евра, што је 62,3 одсто бруто домаћег производа (БДП). Тренд увећања јавног дуга је забрињавајући, имајући у виду садашњи ниво дуга и чињеницу да је 2007. године износио 8,875.3 милијарди евра.¹⁸ Неповољан је и укупан износ спољног дуга Републике Србије који је марта 2013. године износио 26,7 милијарди евра.¹⁹ Одливу девизних средстава из Србије и слабљењу националне економије доприноси и дефицит спољнотрговинске размене. На слици 2. приказано је кретање спољнотрговинске размене Републике Србије од 2009. до 2013. године.

Слика 2 – Графички приказ спољнотрговинске размене Републике Србије од 2009. до 2013. године²⁰

¹⁸ Република Србија, Министарство финансија, <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=7161>, приступљено дана 15.02.2014. године.

¹⁹ Народна банка Србије, Анализа дуга Републике Србије, март 2013. године, http://www.nbs.rs/internet/latinica/90/dug/dug_l_2013.pdf, приступљено дана 15.02.2014. године

²⁰ Квартални преглед макроекономских и фискалних кретања април–јун 2013. године, http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/dokumenti/2013/Pregled%20makroekonomskih%20i%20fiskalnih%20kretanja%20u%20drugom%20kvartalu%202013_%20godine.pdf, приступљено дана 15.02.2014. године

Привреда Србије, која се након скидања баријера отворила према свету, није ушла у тржишну утакмицу као равноправан субјект. Предузећа су принуђена да се упусте у тржишну утакмицу иако за њу нису била оспособљена. Неповољни услови на домаћем и страном тржишту омогућили су опстанак само конкурентно најспособнијим предузећима. Примењени неолиберални концепт вођења српске економије девастирао је националну економију. Последично томе, она није могла да омогући стабилну основу за развој и очување националне и економске безбедности. Критички осврт је дат не идеји отварања привреде Србије према свету и увођењу тржишних принципа и правила у пословању, него немару државе Србије према домаћој привреди и привредним субјектима и њеном пуком препуштању законима тржишта. Насупрот Србије која није штитила домаћа предузећа, страни кредитори и транснационалне компаније имале су подршку и заштиту држава из којих потичу на сваки могући начин, у неким деловима планете и оружану силу.

Држава је сада све мање у могућности да изађе у сусрет захтевима домаћих предузетника и заштити их пред налетом стране конкуренције. „Они су, на сугестију страних кредитора, приморани да по хитном поступку усвоје и прописе који искључују државну помоћ предузећима. Стране амбасаде и велике компаније су имплементирале своје интересе у Србији”, а то је спиновано као „прилив страних директних инвестиција неопходних за развој Србије”.²¹

Утицај конкурентности привреде Србије на економску безбедност

Конкурентност на глобалном тржишту један је од кључних фактора развоја националне економије и привреде, будући да одражава њену способност укључивања у међународну поделу рада. „Успех једне привреде условљен је конкурентношћу њених предузећа. У савременим условима пословања најразвијеније привреде своју конкурентност заснивају, пре свега, на иновативности предузећа, пословним моделима и стратегијама које користе, а знатно мање на компаративним предностима које произилазе из природних ресурса и јефтине радне снаге”²² Либерализација домаћег тржишта требало је да унапреди ефикасност привреде Србије и њених привредних субјеката као одговор на нове конкурентске изазове, кроз виши степен ефикасности, иновативности и знања. Међутим, очекивани позитивни ефекти су изостали, чини се, пре свега, услед диспропорције конкурентске способности домаће привреде и њених предузећа у односу на иностране у погледу технолошке развијености, финансијске моћи и знања.

Отварање домаћег тржишта требало је спроводити постепено, након спроведеног системског и структурног прилагођавања домаће привреде. Будући да су отварању привреде Србије према свету претходили формални институционални услови, који су

²¹ Валентина Милосављевић, Зоран Драгишић, „Улога економске дипломатије у суочавању Србије са изазовима економске безбедности, Војно Дело, општевојни научно-теоријски часопис, лето 2012, страна 178.

²² Љиљана Станковић, „Унапређење конкурентности креирањем вредности у мрежама”, тематски зборник – Развијање конкурентске предности предузећа у Србији у условима европских интеграција, Ниш: Економски факултет, 2007, стр. 1

имали за циљ да омогуће успостављање функционишуће тржишне економије и конкурентног окружења, то се у пракси није догодило. Привреда Србије, током целог периода транзиције, није имала адекватну институционалну заштиту. С друге стране, условљеност Србије да доноси и примењује законе по угледу на законодавство Европске уније, није давало избора српском државном руководству, имајући у виду стратешку опредељеност државе за приступање ЕУ. Имајући у виду да се привреда Србије отворила према свету, њена способност продуковања нове вредности могућа је једино у условима конкурентске супрематије домаћих предузећа у односу на инострана. Заговорници неолибералног концепта уређења економских токова у држави, отвореност привреде према свету правдају тржишном закономерношћу. Либералистичка економска политика подразумева да држава одређује минимална правила игре, врши заштиту грађана и институција тржишне привреде. Како је Фридман истакао у књизи *Capitalism and Freedom* „претерана државна интервенција је штетна јер смањује мотивацију појединаца, доводи до инфлације и неефикасне алокације ресурса.”²³

Будући да је стање конкурентности привреде Србије и њених привредних субјеката у Србији неповољно, потпуно отварање привреде Србије и непостојање њене институционалне заштите чини се да је увело српску привреду и њена предузећа у неравноправно конкурентско надметање са иностраним предузећима и привредним системима. „Разликујемо два основна концепта конкурентности: микроконкурентност, која се односи на конкурентност предузећа, као њихову релативну предност над другим предузећима; и макроконкурентност, која подразумева конкурентност једне националне привреде у целини.”²⁴ Глобално пословно окружење и наметнута економска правила игре напосто су девастирале значај привреде Србије и њених привредних субјеката. Такав развој ситуације неповољно се одразио на микро и макроконкурентност на дуже стазе. Лишена способности за равномерно тржишно надметање, привреда Србије и њени привредни субјекти доживели су неуспех.

Неповољна микро и макроконкурентност у Србији производ је негативних друштвено-економских збивања започетих деведесетих година двадесетог века, који су у току. Србија је непуну деценију била оптерећена ратовима, економским и трговинским санкцијама, искључењем из институција међународне заједнице. Тиме јој је био онемогућен модерни привредни развој. Такође, касна транзиција привреде Србије, спроведена у сувише кратком року, како би се у том погледу сустигле државе које су тај процес привеле крају није допринела јачању конкурентске позиције и ефикасности привреде Србије и њених предузећа. Привреду Србије и сада карактеришу неконкурентне цене и техничко-технолошка заосталост услед застарелости машина, уређаја и опреме. Техничко-технолошки заостатак привреде Србије није превазиђен, иако је делом надомештен прибављањем страних технологија, а мање путем развоја сопствених. „Главни узрок неконкурентности привреде Србије био је систем који није генерисао потребну мотивисаност привредних субјеката да убрзано развијају и ефикасно користе технологије и да на тим основама модернизују привреду и јавни сек-

²³ Бојан Димитријевић „Монетаризам - теорија и економска политика”, страна 18. http://www.ekof.bg.ac.rs/nastava/osnovi_makro_ekonomije/radovi/t-d/B-D-1.pdf, приступљено дана 18.02.2014. године

²⁴ Конкурентност привреде Србије, 2003. година. Jefferson Institute, http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/90/90_0/konkurentnost_privrede_srbije.pdf, приступљено дана 21.02.2014. године

тор.²⁵ Стално иновирање производа и услуга кључни је фактор за стицање конкурентске предности. Коришћењем могућности које пружа модерна технологија, могуће је за дужи период одржати и унапредити конкурентску способност.

У људски капитал такође се није довољно улагало. Такво стање продуковало је нижи ниво умешности и знања запослених, нарочито у хијерархијски вишим нивоима система, у односу на иностране конкуренте. Последице томе, јавио се значајан пад економске и технолошке конкурентности привреде Србије. Имајући у виду неминовност отварања привреде Србије према свету и већи број тржишних учесника, економску будућност могу имати само они привредни субјекти који су у стању да пруже већу вредност у односу на конкуренте. „Конкурентска предност је на страни оних предузећа која успеју да креирају већу вредност за своје циљне потрошаче.”²⁶

Последица ниске конкурентности привреде Србије јесте недовољна укљученост у светску трговину и неадекватна заступљеност на тржишту ЕУ. Јак конкурентски притисак и неспремност већине предузећа да одговоре на прави начин и на домаћем тржишту, утицали су и да успешан извоз буде доведен у питање.²⁷ Истовремено, и на домаћем тржишту привреда Србије и њени привредни субјекти показали су инфериорност у односу на иностране конкуренте. Неповољно стање конкуренције најпре се одразило на увећање дефицита спољнотрговинске размене. „Примарни производи и репродукциони материјал доминантни су у размени са земљама ЕУ. Србија заостаје и за другим земљама које наступају на тржишту ЕУ у погледу квалитета производа и конкурентности због застареле опреме и технологије. Неконкурентност домаћих производа и услуга на светском тржишту видљива је кроз степен покривености увоза извозом производа који су више или мање интензивни.”²⁸ Креирање веће вредности за потрошаче подразумева продукцију квалитетнијих производа и услуга од конкурентних и по нижим ценама. Привреда Србије то није била у стању да уради, будући да застарелом технологијом којом се служе домаћа предузећа, није било могуће обезбедити квалитет производа на нивоу који испоручују конкуренти. Последице то је довело до окретања тражње према увозним производима вишег квалитета.

Истраживања која су спроводиле међународне институције указале су на низак и незадовољавајући ниво конкурентности привреде Србије. Тако је, према извештају Светског економског форума за 2013. годину, Србија рангирана на 101. позицији на листи која обухвата 148 места са забележеном вредношћу индекса глобалне конкурентности (ИГК) од 3,77. При томе, требало би имати у виду да се теоријска вредност ИГК креће у интервалу од 1 до 7.²⁹ Ради поређења и илустрације, важно је напомену-

²⁵ Бранислав Митровић „Приватизација и конкурентност привреде на примеру Србије” Економски факултет Ниш, часопис Економске теме, Ниш XLVI, бр. 2, 2008. година, страна 17.

²⁶ Љиљана Станковић, Сузана Ђукић, „Маркетинг стратегија оријентисана на вредност”, Економски факултет Ниш, часопис Маркетинг 2009. година, страна 77.

²⁷ Саша Вељковић „Утицај етноцентризма на потрошаче у Србији”, часопис Маркетинг 2009. година, страна 101.

²⁸ Бранислав Митровић „Приватизација и конкурентност привреде на примеру Србије” Економски факултет Ниш, часопис Економске теме, Ниш XLVI, бр. 2, 2008. година, страна 16.

²⁹ Бојан Ристић, Светозар Танасковић, „Конкурентска позиција Србије у 2013. години према извештају Светског економског форума, Фондација за развој економске науке, 2013. година, <http://www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2013/09/KONKURENTNOST-SRBIJE-ZA-2013.-GODINU.pdf>, приступљено дана 03.03.2014. године

ти да су, према наведеном извештају, према нивоу укупне конкурентности у 2013. години испред Србије рангиране све државе у окружењу (Албанија – 95; БиХ – 87; Хрватска – 75, Грчка – 91; Мађарска – 63; Македонија – 73; Црна Гора – 67 итд.).

Неповољни ниво укупне конкурентности Србије само је индикатор лошег стања привреде. Лошија конкурентна позиција привреде Србије у односу на државе у окружењу индукује незадовољавајућу економску перспективу у односу на примењени економски модел. Анализа међузависности стања привреде Србије и националне безбедности указује на неопходност примене одговарајућих економских мера државе ради оживљавања економске активности и подизања нивоа конкурентности привреде и привредних субјеката.

Закључак

Национална безбедност је основа развоја друштва на економском, културолошком, социолошком и војном плану. Упоредо са развојем људске цивилизације усложнили су се безбедносни изазови, ризици и претње, чиме су добили нове и софистицираније облике и форме. У овом раду покушало се доћи до појединих закључака, на основу анализе утицаја појединих економских фактора на стање националне безбедности. Општи закључак своди се на снажну међузависност и условљеност стања националне привреде и економске и националне безбедности. У констелацији отворености привреде Србије према свету, шансу за њен развој требало би тражити у јачању конкурентности, будући да је то основа за развој националне економије и привреде. Стање економске безбедности, као израз свеукупног стања економског система земље, такође је неповољно и није у могућности да пружи њено нормално функционисање у целини. Услови пословања у Србији нису на жељеном нивоу, па привредним субјектима, превасходно домаћим, није омогућено несметано и бесконфликтно функционисање у оквиру националне привреде. Макроекономски параметри привреде Србије врло су неповољни и добрим делом индуковани ниском конкурентношћу привреде.

Стратегијом националне безбедности Републике Србије проблем безбедности сагледан је са ширег аспекта, претежно војног, али је проширен и на економску, енергетску, социјеталну и еколошку безбедност, укључујући безбедност појединца и друштва у целини. Економски чиниоци су инкорпорирани у безбедност и у ширем и у ужем смислу. У прилог овој тези могу послужити примери економски развијених држава. Оне, захваљујући својој материјалној и финансијској бази, могу стварати, одржавати и надограђивати своју економску и националну безбедност, чинећи је супериорном у односу на ниво безбедности у економски неразвијеним земљама.

Имајући у виду значај привреде Србије за националну безбедност, унапређење овог врло сложеног система требало би тражити у њеном развоју и избору одговарајуће стратегије. При том би требало сагледати компаративне предности, слабости, потенцијале за развој, најслабије тачке и опасности са којима се сусреће привреда Србије. Једино се снажењем националне привреде може унапредити систем националне безбедности. Доградњу и јачање система националне безбедности могуће је спроводити мобилисањем ресурса државе и друштва која су јој дата на располагање.

Литература

1. A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy, Presented to Parliament by the Prime Minister, by Command of Her Majesty, October 2010, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61936/national-security-strategy.pdf, приступљено дана 12.02.2014. године.
2. Бојан Димитријевић „*Монетаризам - теорија и економска политика*”. http://www.ekof.bg.ac.rs/nastava/osnovi_makro_ekonomije/radovi/b-d/B-D-1.pdf, приступљено дана 15.02.2014. године
3. Бранислав Митровић „*Приватизација и конкурентност привреде на примеру Србије*” Економски факултет Ниш, часопис Економске теме, Ниш XLVI, бр. 2, 2008. година.
4. Бојан Ристић, Светозар Танасковић, „Конкурентска позиција Србије у 2013. години према извештају Светског економског форума”, Фондација за развој економске науке, 2013. година, <http://www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2013/09/KONKURENTNOST-SRBIJE-ZA-2013.-GODINU.pdf>, приступљено дана 15.02.2014. године
5. Валентина Милосављевић, Зоран Драгишић, „Улога економске дипломатије у суочавању Србије са изазовима економске безбедности, Војно Дело, општевојни научно-теоријски часопис, лето 2012.
6. Душан Мешић, НБС Сектора за контролу и надзор пословања банака „*Улазак страних банака у земље у транзицији*”, http://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2006/7_8/UBS-Bankarstvo-7-8-2006-Mesic.pdf, приступљено дана 14.02.2014. године.
7. Кекић Далибор: „*Култура безбедности у савременом концепту безбедности*”, Безбедност, 2/04.
8. Квартални преглед макроекономских и фискалних кретања април-јун 2013. године, http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/dokumenti/2013/Pregled%20makroekonomskih%20i%20fiskalnih%20kretanja%20u%20drugom%20kvartalu%202013_%20godine.pdf, приступљено дана 15.02.2014. године
9. Конкурентност привреде Србије, 2003. година. Jefferson Institute, http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/90/90_0/konkurentnost_privrede_srbije.pdf, приступљено дана 15.02.2014. године
10. Љиљана Станковић, „*Унапређење конкурентности креирањем вредности у мрежама*”, тематски зборник - Развијање конкурентске предности предузећа у Србији у условима Европских интеграција, Ниш: Економски факултет, 2007, стр. 1
10. Љиљана Станковић, Сузана Ђукић, „*Маркетинг стратегија оријентисана на вредност*”, Економски факултет Ниш, часопис Маркетинг 2009. година, страна 77.
12. Милан Милаковски, „*Нека обележја националног система безбедности савремених држава*”, Научно-стручни часопис Сварог бр. 4, 2012
13. National security strategy, seal of the president of the united states, мај 2010. године, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, приступљено 12.02.2014. године.
14. Народна банка Србије, Анализа дуга републике србије март 2013. године, http://www.nbs.rs/internet/latinica/90/dug/dug_l_2013.pdf, приступљено дана 19.02.2014. године
15. Радослав Гађиновић, „*Безбедност као научна дисциплина*”, Безбедност, теоријско стручни часопис, 2008. година
16. Република Србија, Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд 2009. године, „Службени гласник РС”, број 88 од 28. октобра 2009.

17. Синиша Таталовић, Национална и међународна сигурност, Политичка култура, Загреб, 2006., 282 стр. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=32000, приступљено дана 10.02.2014. године.

18. Саша Мијалковић, Вера Арежина-Ђерић, Горан Бошковић, „*Корелација информационе и националне безбедности*“, http://www.itvestak.org.rs/ziteh_10/zbornik_radova/Mijalkovic%20S%20i%20dr,%20Korelacija%20informacione%20i%20nacionalne%20bezbednosti.pdf, приступљено дана 10.02.2014. године.

19. Саша Мијалковић, „*О недржавном сектору националног система безбедности – инострана и домаћа искуства*“, Страни правни живот 2/2010, страна 251.

20. Саша Вељковић „*Утицај етноцентризма на потрошаче у Србији*“, часопис Маркетинг 2009. година.

21. Treasury Sells Final GM Shares, Sticking Taxpayers With \$10 Billion Loss, <http://www.forbes.com/sites/briansolomon/2013/12/09/treasury-sells-final-gm-shares-sticking-taxpayers-with-10-million-loss/>, приступљено дана 15.02.2014. године

22. Timothy Edmonds „*Government bank rescues*“, 18 December 2013. Financial Times, <http://www.ft.com/cms/s/0/c4a72ba8-6bc5-11e2-a700-00144feab49a.html#axzz2uYOYsDh2>, приступљено дана 17.02.2014. године

23. <http://sr.wikipedia.org/sr/>, приступљено дана 10.02.2014. године

24. <file:///C:/Users/Vlada/Downloads/SN05748.pdf>, приступљено дана 28.02.2014. године

25. <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=7161>, приступљено дана 21.02.2014. године